Biuletyn Polonistyczny

31.10.2016

Narrator i narracja w staropolskich pamiętnikach XVI i XVII wieku

Autor: Ewa Maciejczyk
Dziedzina: Historia literatury oraz krytyka i interpretacja literacka
Instytucja: Wydział Filologiczny UŁ
Promotorzy: Michał Kuran
Recenzenci: Mariola Antonina Jarczyk, Mariola Jarczykowa, Krystyna Płachcińska

---

Staropolskie pamiętniki stanowiły odzwierciedlenie świadomości narracyjnej ich autorów. Twórcy memuarów wywodzili się głównie ze szlachty i magnaterii, należeli również do dworu. Pamiętniki, diariusze i raptularze były zwierciadłem nie tylko światopoglądu twórców, lecz również ukazywały ich świadomość retoryczną, będącą efektem edukacji.

Memuary XVI i XVII wieku charakteryzuje różnorodność narracji i ról pełnionych w tekście przez podmiot opowiadania. Narrator bowiem łączy funkcje narratora, autora i bohatera. Co więcej, pełni również funkcje kreatora i autokreatora oraz przewodnika po świecie przedstawionym utworu czy też świadomego twórcy własnego dzieła. Narracja pamiętnikarska stanowi specyficzny rodzaj opowiadania, w którym narrator jest tożsamy z autorem i jako narrator ukazuje fakty z własnego punktu widzenia. Autor opisuje wydarzenia, w których uczestniczył, zaś narrator bierze udział w ich literackim odzwierciedleniu. Niewątpliwie więc narrator należy do świata przedstawionego utworu i jest jego integralną częścią. Niezależnie od stopnia jawności stanowi immanentny element dzieła. Pamiętnikarz bowiem rejestruje to, co widział lub słyszał, by dowieść własnego udziału w wydarzeniach oraz autentyzmu opowiadania.

Celem pracy jest przebadanie form podawczych narracji oraz funkcji narratora w następujących memuarach z XVI i XVII wieku: Wypisaniu drogi tureckiej Erazma Otwinowskiego, Peregrynacyi do Ziemi Świętej Jana Goryńskiego, Poselstwie pana wojnickiego królowi j.m. w Warszawie Piotra Zborowskiego, Krótkim wypisaniu drogi z Polski do Konstantynopola Jędrzeja Taranowskiego, Dyjariuszu wyprawy wojennej Łukasza Działyńskiego, Dzienniku wyprawy Stefana Batorego pod Psków Jana Piotrowskiego, Autobiografii i Księgach peregrynackich Macieja Rywockiego, Peregrynacyi do Ziemi Świętej i Egiptu Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Sierotki, Pamiętniku Zbigniewa Ossolińskiego, Dyjariuszu drogi spisanej i różnych przypadków pociesznych i żałosnych prowadząc córkę Jerzego Mniszka, Marynę, Dymitrowi Iwanowiczowi w roku 1606 Stanisława Niemojewskiego, Dyjariuszu życia

Kaspra Michałowskiego, Początku i progresie wojny moskiewskiej Stanisława Żółkiewskiego, Dyjariuszu ekspedycyjnej moskiewskiej dwuletniej królewicza Władysława 1617–1618 Jakuba Sobieskiego, Pamiętniku Samuela Maskiewicza, Pamiętniku Jerzego Ossolińskiego, Dyjariuszu Jana Antoniego Chrapowickiego, Autobiografia Bogusława Radziwiłła, Pamiętniku Jana Cedrowskiego, Pamiętniku Jakuba Łosia, Dyjariusz podróży po Europie w latach 1677 – 1678 Teodora Billewicza, Dyjariuszu wyprawy wiedeńskiej króla Jana III Marcina Kątskiego, Konotacyi Jana Floriana Drobysza Tuszyńskiego, Pamiętniku dzieje Polski zawierający (1648–1679) Mikołaja Jemiołowskiego, Pamiętnikach Jana Chryzostoma Paska oraz Pamiętnikach z czasów Jana Sobieskiego Kazimierza Sarneckiego. Analiza służy rozpoznaniu swoistości rodzajów narracji oraz ról narratora.

Oglądowi zostały poddane formy podawcze, w tym: prezentacja sceniczna, opowiadanie relacjonujące, opis i wypowiedzi bohaterów tak w postaci przytoczeń (mowy zależnej), jak i dialogów bohaterów (mowy niezależnej).

Praca podejmuje również zagadnienie zróżnicowania temporalnego staropolskich memuarów. Przebadane zostały relacje między czasem wydarzeń, czasem narracji i „czasem tworzenia” oraz zabiegi w obrębie czasu narracji.

Istotnym zagadnieniem było rozpoznanie narratora w pamiętnikach XVI i XVII wieku. Bezwyjątkowa przynależność podmiotu mówiącego do świata przedstawionego stanowi cechę dystynktywną pamiętników. W opowiadaniu pamiętnikarskim i jego formach podawczych funkcjonował narrator, który przybierał w utworze role gramatyczne i metatekstowe. Zamierzeniem było przebadanie przejawów obecności narratora w tekstach. Z tego względu zostały zaprezentowane dwa podziały: jeden — metatekstowy (systematyzacja obejmująca autora-narratora-bohatera, narratora-autora i autora-bohatera), drugi — klasyfikacja postaci narratora. Dokonana została ona zgodnie podziałem Arystotelesa według osób gramatycznych, co pozwala wyróżnić: narrację w pierwszej („ja”), drugiej („ty”) i trzeciej („on”) osobie liczby pojedynczej oraz w pierwszej (podmiot kolektywny — „my”), drugiej („wy”) i trzeciej („oni”) osobie liczby mnogiej.

Następnym zagadnieniem jest ogląd znacznej liczby funkcji narratora w tekście. W tym przypadku klasyfikacja została dokonana na podstawie głównych ról, które pełni on w dziele: kreatora i autokreatora (tworzenie podmiotu opowiadania i własnego wizerunku w oczach czytelnika), przewodnika po świecie przedstawionym utworu oraz świadomego twórcy własnego dzieła.

W pracy starano się odpowiedzieć na pytanie, czy narracja pamiętnikarska i formy narratora ulegały przemianom w ciągu XVI i XVII wieku. Ukazano jednak, że nie były to przemiany zbyt nagłe ani konsekwentne. Dowiedziono, że w narrację pamiętnikarską często włączano elementy dygresyjne, które „rozbijały” spójność logiczno-kompozycyjną tekstu i pozwalały na stworzenie innych planów akcji, bądź na opisanie wydarzeń wcześniejszych lub późniejszych. Udowodniono również, że im bardziej narrator chciał przedstawić czytelnikowi wydarzenia szczegółowo,

podkreślając dramaturgię wypadków włączaną do narracji prezentacją sceniczną lub elementami dialogowymi, tym bardziej ta forma opowiadania miała charakter pamiętnika. Można więc zauważyć, że pamiętnik nie tyle pozwolił autorom na pewną dowolność w tworzeniu narracji, lecz stanowił odpowiedź na coraz większe zapotrzebowania formalne i poszukiwania narracyjne twórców. Oznacza to, że złożoność narracyjna pamiętnika jest skutkiem różnorodności funkcji opowiadania, które na przestrzeni XVI i XVII wieku były w nim gromadzone.

Data otwarcia przewodu: 22.06.2012
Termin zakończenia pracy: 26.10.2016
Słowa kluczowe: XVI wiek, pamiętnikarstwo XVI i XVII wieku, staropolskie pamiętniki, literatura staropolska, XVII wiek